

asobid

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN: 2548-0480 (Print)/(Online) 2602-2567

Sayı/Issue 11 • Haziran/June 2022

Sayfa/Page: 313-318

Geliş Tarihi / Received: 28.12.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 15.03.2022

YAYIN TANITIM/BOOK REVIEW

Tatar Kırılmış, İlknur (2019), *Modern Hikâyede Kutsalın Kuruluşu*. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 132 s.313-318, ISBN: 978-605-258-354-8

Doktora Öğr. Esranur KARAÇENGEL*

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

esranurkaracengel@gmail.com

“Modern Hikâyede Kutsalın Kuruluşu”, akademisyen yazar Doç. Dr. İlknur Tatar Kırılmış’ın “Türk Edebiyatında Tarihi Romanlar” (2015), “Yaşar Nezihe Bükülmez” (2014) adlı iki araştırma kitabının ardından 2019 yılında hazırladığı doçentlik çalışması ve üçüncü kitabıdır. “Modern Hikâyede Kutsalın Kuruluşu”, mimetik açıdan 1950 kuşağından farklı bir biçimde hikâyenin dolayım merkezinin kasabadan şehre ya da şehirden taşraya doğru kayması ve değişmesi üzerine kuruludur. Tanıma, tanınma arzusu ile kutsalı diriltmenin sancılarını çeken hikâye karakterleri eserlerin dilini şekillendirir.

Birinci bölümde, “Mimesisle İlişkisi Açısından Hikâyenin Tanımı ve Fonskiyonu” ana başlığı altında “Mimesis”, “Rene Girard’ın Mimetik Teorisi: Ben ve Öteki”, “Modern Hikâyenin Tür Olarak Üzerinde Düşünülmeye Başlanması ve Model Aldığı Dünya Arasındaki İlişkinin Belirginleşmesi” adlı üç alt başlık bulunur. İkinci bölümde “Günlük Hayatta İnsanın Binbir Hâline Yönelen Hikâye: Uzak Model”, “Biz Fikrine Öğüt Vermeye Meyilli Ulus

* ORCID: orcid.org/0000-0001-7880-6520

Fikrine Sığınan Hikâye: Güvenli Model”, “Kendi Mitosunu Kurmaya Çalışan Hikâye: Çözülen Model”, “Mutlak Gerçekliğin Çağrısı: Dergiler” adlı dört alt başlık vardır. “Mutlak Gerçekliğin Çağrısı: Dergiler” alt başlığı içinde “Sebilü’r Reşad ve Sırat-ı Müstakim”, “Hareket”, Büyük Doğu”, “Edebiyat Dergisi”, “Diriliş”, “Mavera” dergileri incelenir. “Hikâyenin Dil Özelliği Olarak Mimesis” adlı üçüncü bölümde “Kurmacadan Yabancılaşmaya Necip Fazıl Kısakürek: Hikâyelerim”, “Metafizik Arzu Olarak Kutsalın Hikâyedeki Görüntüleri Sezai Karakoç: Meydan Ortaya Çıktığında”, “Hikâyeden Öyküye Rasim Özdenören: Hastalar ve Işıklar” alt başlıkları yer alır.

“Mimesis” adlı alt başlıkta mimesis kavramının Antik Yunan’dan günümüze hangi aşamalardan geçtiği ve edebî metne yansıyan yüzü irdelenir. Sokrat’ın, Platon’un sanat hakikatten uzaklaştırır görüşü, Aristoteles’in sanatın olabilir olanı sunma, yeniden yaratma düşüncesi ile Homeros’tan yola çıkarak mimesisi yorumladığı belirtilir. Auerbach’ın “Tevrat”ı ve “Homeros”un eserlerini ele alarak mimesisi “gerçeklik, üslup tarihi ve realizm” (s.15) açısından 20. yüzyıla kadar nasıl değerlendirdiği ele alınır. Fatma Erkman Akerson’un Auerbach’ın eserine rehberlik etmesi için yazdığı “Mimesis’i Okumaya Başlarken” adlı eserinde Gunter Gebauer ve Christoph Wulf’un kültür, sanat, toplum açısından mimesise bakışı anlatılır.

“Rene Girard’ın Mimetik Teorisi: Ben ve Öteki” adlı alt başlıkta Girard’ın mimetik teorisini öne sürdüğü “Romantik Yalan ve Romansal Hakikat” adlı eseri incelenir. Arzu üçgeni üzerinden mutlak gerçekliğin temsili, Don Kişot’la birlikte değişime uğrayarak kırılır. Böylelikle 19. yüzyıl romanında dolayım merkezi insan gerçekliğine öykünür. Mutlak gerçeklik ve onun dini, siyasi vb. temsili kurumları gözden düşürülerek gerçekliğin yeni temsili, toplumdaki yüceltilen davranış ve yaşantı modellerine öykünme arzusuna dönüşür. Söz konusu arzu bireyleri rekabete ve şiddete yönlendiren içsel dolayım ve metafizik arzu olabileceği gibi yine bireylerin başkalarından etkilenecek yarattıkları, rekabetin bulunmadığı bir arzu/ dışsal dolayım da olabilir. Roman artık bu temalar üzerine kurulur.

“Modern Hikâyenin Tür Olarak Üzerinde Düşünülmeye Başlanması ve Model Aldığı Dünya Arasındaki İlişkinin Belirginleşmesi” adlı alt başlıkta hikâyenin Arapçadan Türkçeye hangi anlamlarla aktarıldığı, Türkçede hangi türlere denk geldiği, hangi türlerle beraber anıldığı anlatılır. Türkçede ilkin bir olayın taklidi, daha sonra nakil ve tekrar manasına gelen hikâye, Tanzimat döneminde roman ile birlikte anılır. Hikâye, bu dönemde nakletme ve iyiye yöneltme niteliğini kaybetmeye başlar. Ahmet Mithat Efendi’nin “Letaif-i Rivayât” adlı hikâye kitabının ismini ve içindeki çoğu hikâyeyi gerçeğe ilişkilendirmesi, öğreticiliğin yavaş yavaş ortadan kalkacağına göstergesidir.

“Evreler” adlı ikinci ana başlık altındaki “Günlük Hayatta İnsanın Binbir Hâline Yönelen Hikâye: Uzak Model” adlı alt başlıkta “Şiir hakikati anlatmakla vazifeliyse hikâye neyi anlatmalıdır?” (s.45) sorusundan yola çıkılarak sıradan insanın anlatıldığı sade dille yazılmış “Letaif-i Rivayât” ve “Küçük Şeyler” gibi eserlerin halkı okurluğa davet etmesi üzerinde durulur. Tanzimat döneminde yazarın didaktik yol göstericiliği ile Müslüman Osmanlı modelini yaratma çabası, Servet-i Fünûn döneminde kaybolur. Eserin merkezinde yer alan İslam düşüncesi yerini “Fransız edebiyatının ve Avrupa kıtasının medeniyeti”ne (s.49) bırakır. Halit Ziya Uşaklıgil’in “Kar Yağarken” adlı hikâyesi zihinsel merkezin şehre kaydığının ifadesidir.

İkinci ana başlık altındaki “Biz Fikrine Öğüt Vermeye Meyilli Ulus Fikrine Sığınan Hikâye: Güvenli Model” adlı alt başlıkta Millî Edebiyat döneminin öncü hikâyecisi Ömer Seyfettin’in yapıtlarında mimesisin odağını Türk tarihine çevirdiği imlenir. Ömer Seyfettin, İslam’ı milli bilincin yaratılması, sürdürülmesi amacıyla birleştirici bir unsur şeklinde kullanır. Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu vatan temini ferdi duygularının önüne koyar. Mehmet Akif Ersoy hayatı yansıtan tahkiyeli şiirlerinde bilginin merkezinin İslâm’dan uzaklaştığını vurgular. Güvenli model, şehitlik makamıyla yüceltilen güvenlik arzusunun edebiyatta mimesisin merkezi olmasıdır.

İkinci ana başlık altındaki “Kendi Mitosunu Kurmaya Çalışan Hikâye: Çözülen Model”de Yusuf Has Hacib, Âşık Paşa, Ali Şîr

Nevâî'nin eserleriyle hikâyenin edebi dili temellendirilir. Söz konusu edebi dil, “doğru söz söyleme kaygısı”ndan ve “ahlak yönünden bireyi medeniyetin merkezinde tutma”ktan (s.59) uzaklaşarak Samipaşazade Sezai'yle yönünü Batı'ya çevirir. Ayrıca, Ahmet Mithat Efendi'yle toplumu aydınlatma işlevini üstlenir. Bu dönemde aklın öne çıktığı, bireyin oluşumunu ve özgürlüğünü ele alan sosyal temalar işlenir. Ahmet Mithat Efendi ise dini hayatın nüvesinden tamamen kopmaz. Mehmet Akif Ersoy'un manzum hikâyelerinde, Nurettin Topçu'nun, Necip Fazıl Kısakürek'in ve Tarık Buğra'nın eserlerinde İslami içeriğin varlığını farklı boyutlarda görmek mümkündür. Modernizmin yarattığı dünyaya kendinden önceki hakikat fikrini taşıyan ve karakterlerini bununla şekillendiren Tarık Buğra olur. Kutsalın yeniden metne taşınmasını önce dergilerle ardından hikâyelerle sağlar.

“Mutlak Gerçekliğin Çağrısı: Dergiler” adlı dördüncü alt başlıkta “Sebilü'r Reşad”, “Sırat-ı Müstakim”, “Hareket”, “Büyük Doğu”, “Edebiyat Dergisi”, “Diriliş”, “Mavera” dergileri ele alınır. Mehmet Akif Ersoy'un çıkardığı “Sebilü'r Reşad”, “Sırat-ı Müstakim” adlı dergilerdeki eserleri, zihinsel doğrultuda İslam'ı mimesisin merkezine koyarken hikâye kuruluşuna dair veri sunmaz. Bu çizginin devamı niteliğindeki 1939'da yayın hayatına başlayan Nurettin Topçu'nun “Hareket” dergisi ise “İslam'a dayalı yeni bir idealizm”in (s.65) peşindedir. Topçu'nun “Taşralı” adlı hikâyesinde Milli Romantizm'in eleştirisi yapılarak aydın kesimin cahil addettiği taşralıları aşağılaması konu edinilir. Bahsi geçen hikâyenin içeriği kendinden sonra gelen dergilerde görülmez. Necip Fazıl Kısakürek'in adını Türk vatanının sınırlarından alan “Büyük Doğu” dergisi, İslam odağında geçmiş ile yerli olanı edebiyatla birleştirme hedefindedir. Nuri Pakdil kurucusu olduğu “Edebiyat Dergisi”nde yerellik fikrinin, “Kuran” ahlakının siyasi amaç gütmenden edebî metne aksettirilmesi gerektiğini vurgular. 1960'ta Sezai Karakoç'un kurduğu “Diriliş” dergisinde İslam ve edebiyatı sentezleyerek gençlere, topluma ulaşma isteğiyle yola çıkar. Rasim Özdenören'in “Hasta ve Işıklar” adı altında birleştirdiği hikâyeleri bu dergide yayımlanır. 1976'da Rasim Özdenören ve Cahit Zarifoğlu'nun çıkardığı “Mavera”, bilginin

kaynağının sezgisel yönünü imleyerek İslam fikrini edebiyat düzleminde sunmayı önceler.

“Hikâyenin Dil Özelliği Olarak Mimesis” adlı üçüncü bölümde Türk hikâyesinde modernizmin -dolayısıyla şehrin- Müslüman bakışla kurgulanmasının belirli bir süreçten geçtiği vurgulanır. Taşradan şehre bakan yazarın şehrin doğurduğu “yabancılaşma, tanıma ve tanınma, kölelik ve efendilik” (s.80) kavramlarını metinsel anlamda yaratması, modern şehirde kendi değerlerini oluşturmak zorunda bırakılma ile Müslümanca yaşama arasındaki çatışma sonucu oluşur. Rene Girard’ın “ben ve öteki” sınıflaması çerçevesinde hikâyeler, karakterlerin mimesisin merkezi/ arzu nesnesi şehirle tanışması, şehre yakınlaştıkça kurgudaki gerilimin/çatışmanın artması, şehirden uzaklaştıkça gerilimin azalması üzerine kuruludur.

“Kurmacadan Yabancılaşmaya Necip Fazıl Kısakürek: Hikâyelerim” adlı alt başlıkta Necip Fazıl’ın 1965’ten sonra yazdığı hikâyelerinin öyküleme tekniğindeki ustalıklı gerilim atmosferinin dağılarak yerini tiyatro metinlerine benzer diyaloglara bıraktığına değinilir. Yazarın hakikati estetik açıdan yansıtmak için yeni bir dil, teknik bulamayışı hikâyelerini kurgu ve kurmaca açısından zayıflatır. Ayrıca şehrin insanı olan yazar, Karakoç ve Özdenören gibi ötekiliği hissetmediğinden eserlerinde hep “ben” kavramını kullanır.

“Metafizik Arzu Olarak Kutsalın Hikâyedeki Görüntüleri Sezai Karakoç: Meydan Ortaya Çıktığında”, adlı alt başlıkta dil ve söylem merkezinde taşradan kente sürüklenerek öteki konumuna düşürülen Müslüman bireyin çözülüşüne ve dirilişine şahit olunur. Hikâyelerde hakikati anlatmak için “Kuran”ı, İslam’ı hatırlatan, onunla dirilişi sağlayan şehirler, şairler, ulu pirlere, gelenekler kurguya eklenir. Kutsalı yeniden kurma çabası İslamî mimesisin şiir düzleminde hikâye düzlemine vardığı noktayı gösterir. Şehirde ötekileştirilen entelektüel dindar, Girard’ın arzu üçgenine göre öfkesini rekabete/hınca dönüştürmeden yener. Hikâyelerdeki iç konuşmalar tıpkı Dostoyevski’nin “Yeraltından Notları”nda bulunan ‘yeraltı’ tanımına uyar, anlatıcının sesini taşır. Dolayısıyla “gerçeküstü çabası olmaksızın bu hikâyeyi çağrışımın dilinden anlatmayı denemek Türk edebiyatında yeni

bir tecrübe”dir (s.95). Söz konusu kişiliğini değiştirmeyi reddederek yalnızlığa kapanan, kasabada ötekileşen bireyin sancısını açığa çıkarmaktır. Kente yürüyen öz, kasaba edebiyatının var edilmesine ışık tutar. “Portreler”de mekân yüzünü köye/taşraya dönerken çatışma oluşturacak unsurlar zayıflar.

“Hikâyeden Öyküye Rasim Özdenören: Hastalar ve Işıklar” adlı alt başlıkta Rasim Özdenören’in hikâyelerinde görülen tanıma, tanınma, yabancılaşma, köle-efendi gibi kavramların dolayım merkezi olan şehirde ortaya çıkarak göstergeye dönüştüğü belirtilir. Kasabaya uyum sağlamakta zorlanan fakat kasabada yaşamak zorunda kalan karakterler, içine düştükleri yeis ile bir nevi hastadırlar. Geleceğe yönelik hiçbir şey elde edemeyen bu insanlar, şehirde kabullenmemelerinin öfkesini birtakım eylemlerle çıkarırlar. Varoluşçuluk felsefesinin öyküde “bunalım ve çıkışsızlık” (s.105) yarattığını vurgulayan yazar, mesaj kaygısında, belirli bir forma sahip olmayan öykülerinde varoluşçuluğa karşı İslamî duyarlılığı benimser. Işık, ümidin, kasabada var olabilmenin arzusuyken kutsal modern hayatta bir türlü diriltilemez.

318

Bu kitap modern dünyada var olmaya çalışan İslamî söylemin 1940 kuşağı Türk hikâyesini mimesisin odağında nasıl dönüştürdüğünü anlatır. Kuram ve uygulama yönüyle Sezai Karakoç hikâyesinin dilini ilk kez kasabadan şehre doğru yürütür. Şehirden taşraya yönelen odak ise dolayım merkezinden uzaklaşıldığı için dingin bir yere döner. Bunun aksine Rasim Özdenören’in dolayım merkezine yaklaşan karakterleri intihar ve şiddetin içine çekilerek göstergeye dönüşürler. Yabancılaşma ve yalnızlık merkeze yaklaştıkça hikâyelerde açığa çıkar. Şehir bireyi tinsel açıdan öğütmekte ve köle-efendi ilişkisine bağlamaktadır. Modern hayatta kutsalı diriltmenin yolunu bulamayan hikâye karakterleri bir başka açıdan da bireyselliklerini kuramadan yitirirler. Yazarlar ancak “mevcut hikâye dilinden uzakta, kendi kabuğuna çekilerek” (s.126) bir anlatı modeli oluşturur. Türk hikâyesine ilk kez bu bakış açısıyla yaklaşan “Modern Hikâyede Kutsalın Kuruluşu”, sosyal bilimler alanında çalışma yapan öğrencilere, araştırmacılara değerli bir kaynaktır.